

BASINDA FOTOĞRAF KULLANIMI VE ETKİLERİ

Murat ÖZGEN*

Using of Photograph in the Press and Its Effects

Beginning from the prehistorical era preservation of images had been an utopic ideal for human being. Starting from the 19th century the art of photography has been used in journalism activity. Joseph Pulitzer was the first journalist who applied news photos in journalism area. In this way he not only increased the circulation of the newspaper but also got the power of being popular. In 20th century, during the Cold War and Vietnam War using of photography had a great effect on creating public opinion ideologically. Today art of photography hasn't lost its importance and effect on social affairs.

Key words: Joseph Pulitzer, Pulitzer Awards, Cold War, Vietnam War, news photograph, effects of photograph, art of photography, photograph in journalism.

.....

* Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Günümüzde basında fotoğraf kullanımı, görüntünün toplumsal ve psikolojik etkileri açısından ele alındığında vazgeçilmez bir gerçeklik olgusu biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Her gazete kendi yayın politikası doğrultusunda renkli veya renksiz az ya da çok olsa da haberde fotoğrafın kullanımından vazgeçememektedir. 19. yüzyılın hemen başında Avrupa'da bilimadamları çeşitli alanlarda yeni buluş ve gelişmeleri ortaya koyarken, o dönemde görüntülerin sabit hale getirilerek yaşanan anın ölümsüzleştirilmesi ayrı bir uğraş alanı ya da ütopyik bir yaklaşım modelini oluşturmaktaydı. Canlı olarak ve çevreden her an akıp giden görüntülerin sabitlenmesi, diğer bir anlatımla, tarihin akışının önüne geçilmesi ve dondurulması, o dönemde insanoglunun ulaşılması güç ideallerinden biriydi, ancak imkansız değildi.

Fotoğraf olgusunun ortaya çıkışından günümüze kadar kat ettiği mesafeler dikkate alındığında çok kısa sürede uzun mesafe almış olduğu açıkça görülmektedir. Fotoğrafın olmadığı devirlerde bile zaman zaman sanatçılar ve bilimadamları nesnelere görüntüleri konusunda yorum yapmışlar ve bunlardan bazı çıkarımlar elde etmeye çalışmışlardır.

“Leonardo da Vinci günlüğünde... ‘her nesne kendi görüntüsünü çevresindeki boşluğa yollar’ diye yazar. Görüntü imgeler. Görüntü soruyu ve yanıtı kendinde taşır. Her varlıktan yayılan bu ışık dalgası, fotoğraf aygıtının kaydedebildiği nesnel bir olgudur. Fotoğraf, gördüğümüzü sandığımızı gözlerimizin önüne serer. Fakat gören kim? Gözün ardında, aygıtın ardında fotoğrafı asıl çeken kim? Bakışımız gördüklerini ayıklar. Her kişinin,

sayesinde yaşamayı sürdüreceği kendi bakışı vardır: “Bundan ötesini ancak şairler yaratabilirler.”(Boubat 1992: 187)

Fotoğrafın gelişiminde geçilen önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilen aşamalardan biri, 19. yüzyılın hemen başında ortaya çıkmıştır. Fransız bilim adamı Joseph Niepce 1816 yılında developmandan sonra kalay ve gümüş tabakalarını iyot buharına tutmuş ve böylece gölgelerin daha koyu gümüş tabakasının da ışığa karşı duyarlı olduğunu görmüştü. (Kanburoğlu 2002a: 39) Görüntü kaydında elde edilen bu başarının ileriki yıllarda habercilikte vazgeçilmez bir öge olacağını ise, aklına getirmiş miydi bilinmez.

Avrupa’da gerek kimya gerekse optik ve fizik alanlarında ortaya çıkan yeni buluşlar ve gelişmeler fotoğrafçılık alanında da yeniliklerin birbiri ardı sıra uygulanmasına yol açmıştır. 19. yüzyıl Avrupa’da hem bilim alanında hem de bilimsel alanda ortaya çıkan yeniliklerin yaşama geçirilmesi ve uygulamada pek çok ilerlemenin kaydedildiği bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde fotoğrafçılık alanındaki ilk başarılı uygulamaların da 19. yüzyılda ortaya çıktığını görmekteyiz.

Basında yayınlanan ilk haber resimlerinden biri Kraliçe Victoria arabasında giderken genç bir adamı çektiği silahla görüntüleyen fotoğraftır. İlk basın fotoğraflarına 1850’li yıllarda rastlanmaktadır. Bunlar Avrupa ve Amerika’da kaza ve olay görüntülerinin verildiği fotoğraflardı... 1856’da İngiliz fotoğrafçı Roger Fenton ve asistanı Szaltmary-Popp Rus, Türk, İngiliz, Fransız askerlerinin katıldığı Kırım Savaşı’nı görüntülemek için Kırım’a gitmiştir. Kraliçe Victoria, Fenton’un İngiliz askerlerine eşlik

etmesini, ancak ölüleri ve üniformaları kanla lekelenmiş askerleri görüntülememesi koşuluyla kabul etmiştir.(Gezgin 1994: 12)

Avrupa'da görülen bu gelişmelerin yanı sıra ABD'de basın fotoğrafçılığının yaygın kazanması aynı zamanda fotoğrafın dünyada da uygulama alanında yaygın biçimde görülmeye başlaması anlamına gelmiştir. Çünkü, ABD bu konuda ilk ve önemli adımların atıldığı ülkelerin başında gelmekteydi.

Columbia Üniversitesi gazetecilik okulunun fikri temellerini atmış olan Macar asıllı ünlü gazeteci Joseph Pulitzer gazete okurlarını fotoğrafa alıştırarak gazeteci olarak da bilinmektedir. Günümüzde, Pulitzer adına her yıl düzenlenen ve gazetecilik alanında dağıtılan 4 ödülünden biri olan fotoğrafçılık ödülü tüm dünyada bu ödüle sahip olana önemli bir prestij kazandıran yarışma durumundadır.(Kanburoğlu 2002a: 151)

"Haber fotoğrafının basında ilk kullanımı sırasında bazı tutucu çevreler, bu yeni görsel dile tepki göstererek mesafeli durdular. Ancak, ilk kez Joseph Pulitzer bu yeni görsel dilin tiraj üzerinde etkili olabileceğini fark etti. Diğer gazeteci arkadaşları ve rakipleri onun bu davranışının gazeteyi batıracağını düşünüyorlardı. Ancak Joseph Pulitzer ileriye iyi görmüştü. Bu eğilimi, ilk gazetesi The World'ün tirajını 600.000'e çıkarttı." (Kanburoğlu 2002b: 194)

Çağdaş gazeteciliğin en önemli simalarından biri olan Joseph Pulitzer 1904 yılı Mayıs ayında The North American Review adlı dergide gazetecilik eğitimi ile ilgili bir söyleşide şunları belirtmektedir: Bir ülke basını ile birlikte yükselir veya batır. İyi basın iyi ülke demektir. Başarılı basın 'doğruyu' anlayacak yetenek

ve zekaya 'doğruyu' yazacak güce sahip olan basındır...(Uras 2002: 5)

Başlangıcından bugüne kadar, haber fotoğraflarının ve basının toplum üzerindeki etkisi ve rolü özellikle 19. yüzyılda gazetenin yaygınlık kazanmasıyla kavranmaya başlanmış dolayısıyla da bu alanda bir takım engelleme ve yasaklamaların getirilmesi de söz konusu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda da basın ve baskı yoluyla çoğaltılmış basılı kağıtların dağıtımı ile okunmasının toplumsal olaylar üzerindeki etkilerinin tüm açıklığıyla görüldüğü bir dönem olan Kırım Savaşı sonrası basın faaliyetleri çeşitli padişah fermanları, nizamnameler ve kanunlarla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Söz konusu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu, gerek iç gerekse dış baskılar altında artık son günlerini yaşarken içte azınlıkların bağımsızlık girişimleri ve Jön-Türk hareketi dolayısıyla da oldukça sıkıntılı günler geçirmekteydi.

Nitekim Osmanlı ülkesinde bu ve buna benzer nedenler dolayısıyla, 7 Temmuz 1856 tarihli Padişah iradesi ile özel matbaaların uymaları gereken koşullar belirlenmiştir. Ancak bununla da yetinilmeyerek 17 Şubat 1857 tarihinde Matbaalar Nizamnamesi yürürlüğe konulmuş ve böylece süreli ve süresiz yayınların basımı için gerekli olan matbaalara yönelik ilk genel ve somut kurallar yaşama geçirilmiştir.(Özgen 2002: 137)

Ancak yine de Osmanlı'da basına getirilen tüm bu yasaklamalar olsa bile Tanzimat dönemi padişahlarının, yani Abdülmecit, Abdülaziz ve Abdülhamit'in, fotoğrafa destek veren olumlu ve ılımlı yaklaşımları fotoğrafın o yıllarda ülkede benimsenmesine yol açmıştır. Diğer yandan Yıldız koleksiyonunun

otuzbeş bin fotoğraftan oluşması Abdülhamit'in fotoğraf sanatına olan ilgisinin nedenli büyük olduğunun da bir kanıtıdır.(Gezgin 1994: 19)

II. Abdülhamid'in hükümdarlığı sırasında fotoğrafın en büyük koruyucusu ve destekçisi olduğu bilinmektedir. Güzel sanatlara ilgi duyan Sultan vaktinin çoğunu fotoğraf atölyesinde ve fotoğraf çekerek geçirmiştir. (Kanburoğlu 2002a: 47)

Öte yandan Osmanlı'da fotoğrafın kabul görmesi ve yerleşmesinde ikinci önemli neden ise, askeri mühendisler olmuşlardır. Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da dini etki ve tabulardan uzak çağdaş eğitim alan mezunların çalışmaları bu açıdan değerlendirildiğinde dikkat çekiciydi.(Gezgin 1994: 19)

Fotoğrafın ortaya çıkışı ile bugüne kadar geçirdiği evreler kısa bir zaman aralığına sığmasına karşın çok yoğun bir gelişme çizgisini içerir. Günümüzde ise, fotoğrafın artık medya tarafından tüm dünyada vazgeçilmez bir haber unsuru olarak kullanılmakta olduğu çok açık biçimde görülmektedir. Basında fotoğraf, haberi destekleyici ve güçlendirici bir araç olarak kullanılırken görsel malzemenin haberde kullanılması artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Fotoğraf haber metninde okuyucuya aktarılan bilgiye görsel açıdan anlamlı bir katkı sağlarken aynı zamanda fotoğraf olayın en canlı ve eldeki en somut delili olma özelliğini de taşımaktadır. Fotoğrafın keskin, çarpıcı ve dinamik bir anlatım şekli vardır.(Fazıl 1996: 8)

Gazetecilikte haber fotoğrafının kullanımında yazar, öyküsünü fotoğraf doğrultusunda anlatabilir; bu onun için büyük bir şanstır, fotoğrafı ne kadar iyi değerlendirebilirse, metnin

okunabilirlik payı da o derece artacaktır. (Schneider ve Raue 2000: 134)

Bu özelliği ile fotoğraf saft olarak okunmak üzere basılmış olan yazılı dokümandan çok daha fazla etkileyici, çarpıcı ve sürükleyici bir özelliğe sahiptir. Kısa yoldan kitleleri etkilemesi de fotoğrafa, ayrı bir önem kazandırmaktadır. Çoğu zaman sayfalarca yazı yazarak anlatılması zorunlu ancak betimlenmesi gerekli bir olayı tek bir kare fotoğrafla çok daha etkin ve çarpıcı biçimde okuyucuya anlatabilmek olası hale gelmektedir.

Soğuk Savaş döneminde, fotoğraf sanatının ideolojik bağlamda çok etkin biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Bu dönem, siyasal ve toplumsal içerikleriyle haber fotoğraflarının imgesel bir anlatıma dönüşerek adeta ikonlaştığı ve dolayısıyla da olaylar ve olgular üzerinde simgesel bir ağırlık kazandığı dönemdir.

Bu tür fotoğraflara verilebilecek en iyi örneklerden biri, 15 Ağustos 1961'de Doğu Alman askeri, er Conrad Schumann'ın Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçışını gösteren ve yıllarca "Hürriyete Atlayış" olarak adlandırılarak batı için bir propaganda malzemesi olarak kullanılan fotoğraftır. Bu fotoğrafta er Schumann üzerinde Doğu Alman askeri üniforması ve tüfeği olduğu halde Batı tarafına dikenli telin üzerinden atlarken görülmektedir.

Batılı müttefikler tarafından adeta soğuk savaş kahramanı olarak nitelendirilen Schumann, batıya geçtikten yıllar sonra durumunu şöyle anlatmıştır: "Avukatların bana açıkladıklarına göre, ben tarihsel bir kişilikmişim. O yüzden fotoğrafım onayım alınmadan her yerde kullanılabilirmiş..."(Gazete Pazar: 11)

Gerçekten de yıllarca ABD ve batılı müttefikleri tarafından, er Conrad Schumann'ın batıya kaçış hikayesi, bu fotoğrafın eşliğinde, adeta bir "özgürlüğe kaçış söylencesi" biçiminde ve propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Elbette burada, fotoğrafın içerdiği görüntünün dışında, verilen mesaj ve taşıdığı anlam da çok önemliydi.

Fotoğrafın etkileri ve toplumda yaratmış olduğu yansımaların sonuçları açısından verilebilecek diğer bir çarpıcı örnek ise, 8 Haziran 1972'de Associated Press ajansı foto muhabiri Huynh Cong Ut tarafından Güney Vietnam'da ABD-Güney Vietnam askerleriyle Kuzey Vietnam tarafından desteklenen Vietkong gerillaları arasındaki savaş sırasında çekilmiş olan fotoğraftır. Anılan tarihte, 9 yaşındaki Vietnamlı kız çocuğu Phan Thi Kim Phuc, meydana gelen çatışmalardan kurtulabilmek için Tran Bang budist tapınağına sığınmıştı. Aniden gökyüzünde beliren Amerikan bombardıman uçakları bölgeyi napalm yağmuruna tutarlar; küçük kız çocuğunun da içinde bulunduğu 4-5 kişilik grup korku, panik ve şaşkınlıkla tapınaktan fırlayarak 1 numaralı otoyola koşarken, sırt derisi napalm bombasının yakıcı ve kavurucu etkisiyle adeta soyulmuş olan ve bağıarak çırılçıplak olay yerinden uzaklaşmaya çalışan kız çocuğunun görüntüsü o gün meydana gelen olaylarda yaşanan insanlık dışı dramı tam anlamıyla ve tek bir karede yansıtmaktaydı. Fotoğraf işte tam da bu anı, yani çocukların otoyolda çaresiz ve ağılar biçimde kaçışlarını, arka planda 3 askeri ve daha da arka planda bombalanan bölgeyi görüntülemiştir.

O yıl, Associated Press ajansı foto muhabiri Huynh Cong Ut'a Dünya Basın Fotoğrafı ödülü kazandıran bu fotoğraf dönemin ABD Başkanı ve daha sonraları Watergate skandalının da baş aktörü olacak olan Richard Nixon'a gösteriliğinde, Nixon hayret dolu bir ifadeyle "burası gerçekten de Vietnam mı?" diye etrafındakilere sorma gereğini duymuştur. (Gazete Pazar: 11)

Görüntünün belirli sabit bir zemine aktarımı ve bunun muhafaza edilmesi ile akıp giden sürecin bir anlamda kare içinde dondurulması fikri, daha tarih öncesi çağlardan başlayarak insanoğlunu heyecanlandıran bir düşünce olarak varlığını sürdürmüştür. Tarih öncesi dönemlere ait mağara duvarlarına kazınmış resimler ise, bunun en açık anlatımı ve göstergesidir. İnsanoğlunun yaşadıkları önce yakın çevresi ve sonra da diğer insanlarla paylaşma isteği, iletişim sağlama gereksinimine en üst düzeyde toplumsal bir etkinlik olma özelliği kazandırırken, bu olgu aynı zamanda Aristo'nun deyişiyle insanın "toplumsal bir varlık" olma özelliğini de olumlu ve istenen yönde etkilemiştir.

"... bugün fotoğrafçılığın bir zenaat değil, sanat olduğu ve güzel sanatların içine girdiği hemen herkes tarafından kabul edilmiş bir olgudur. Fotoğrafçılık aynı zamanda uluslararası bir dildir. Ve uluslararası endüstriyi geniş ölçüde destekler. Fotoğrafçılığın bir diğer niteliği de insanoğluna üçüncü göz vazifesi görmesidir. Fotoğrafçı yeteneklerini kullanarak bu üçüncü göz aracılığıyla diğer insanların göremediği şeyleri, değişik bir açıdan görüp tespit edebilmek olanağına sahiptir. İnsanoğlu genellikle görmek istediklerini görür, istemediklerini ise görmez. Fotoğrafçılıkta ise,

insanoğlunun göremedikleri, görmek istemedikleri görülür ve tespit edilir.” (Siyah-Beyaz, Renkli Fotoğraf Tekniği 1977: 5-6)

Bu açıdan bakıldığında modern anlamdaki ilk ve en önemli kitle iletişim aracı olarak ortaya çıkan gazetede, haberin görüntüyle desteklenmesi ve kitlelerin habere odaklanmasında fotoğrafın ve bunun sanatsal boyutuyla kullanılmaya başlanması ise, deyim yerindeyse, kitle iletişim araçlarının gelişimi ile kitleyle bütünleşmesi bağlamında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Kaynakça

- BOUBAT, Edouard (1992). **Fotoğraf Sanatı**, 2. Baskı (Çeviren: M. Nejat Özcan), İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- FAZIL, Ali (1996). **Temel Fotoğraf Bilgileri**, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Gazete Pazar** (9 Ağustos 1998).
- KANBUROĞLU, Özer (2002 a). **Küresel, Ulusal ve Yerel Haber Fotoğraflarının Basında Kullanım Farklılıkları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- KANBUROĞLU, Özer (2002 b). “Haber Fotoğrafının Tiraj Üzerindeki Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 14: 193-199.
- SCHNEIDER, Wolf ve RAUE Paul-Josef (2000). **Gazetecinin El Kitabı**, (Çeviren: Işık Aygün), Konrad Adenauer Vakfı, Ankara.
- Siyah-Beyaz, Renkli Fotoğraf Tekniği** (1977). (Çeviren: Can Deniz), Penguen Yayınevi, İstanbul.
- URAS, Güngör (2002). “Daha İyi Gazete İçin Daha İyi Gazeteci”, **Milliyet**, 23 Ekim 2002.